

*Jamoat xavfsizligi universiteti Magistratura tinglovchisi
podpolkovnik B.B.Qurbonov*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ommaviy tartibsizliklar tushunchasi, uning huquqiy mazmuni, yuzaga kelish sabablari va jamoat xavfsizligiga ko‘rsatadigan ta’siri harbiy xavfsizlik nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlari, jumladan Konstitutsiya, Jinoyat kodeksi, Favqulodda holat to‘g‘risidagi Konstitutsiyaviy Qonun va Milliy gvardiya to‘g‘risidagi qonun asosida ommaviy tartibsizliklarning huquqiy belgilari yoritiladi, ularning oldini olish va bartaraf etishda kuch tuzilmalarining o‘rni ko‘rib chiqiladi. Maqola yakunida mavzu bo‘yicha xulosalar va amaliy takliflar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ommaviy tartibsizliklar, jamoat xavfsizligi, jamoat tartibi, Milliy gvardiya, ichki ishlar organlari, favqulodda holat, ekstremizm, harbiy xavfsizlik.

Zamonaviy dunyoda xavfsizlik muammolari tobora murakkab va ko‘p qirrali tus olmoqda. An‘anaviy harbiy tahdidlar bilan bir qatorda davlat ichki barqarorligiga putur yetkazuvchi omillar, xususan ommaviy tartibsizliklar jamiyat va davlat xavfsizligiga jiddiy xavf tug‘diruvchi hodisalardan biriga aylandi. So‘nggi yillarda turli mintaqalarda tinch norozilik harakatlarining zo‘ravonlikka aylanishi, ijtimoiy tarmoqlar orqali tez tarqalgan axborot ta’sirida olomonning boshqaruvdan chiqishi bu mavzuning dolzarbligini oshirmoqda.

Harbiy sohada izlanish olib borayotgan tadqiqotchi sifatida shuni ta’kidlash lozimki, jamoat xavfsizligi masalasi faqat huquqni muhofaza qilish organlarining vazifasi bilan cheklanmaydi. Milliy xavfsizlik tizimi yaxlit mexanizm sifatida faoliyat yuritadi va unda ichki ishlar organlari, Milliy gvardiya, Davlat xavfsizlik xizmati hamda zarur hollarda Qurolli Kuchlarning o‘zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Maqolaning maqsadi ommaviy tartibsizliklar tushunchasining mohiyatini ochib berish, uning huquqiy belgilarini amaldagi qonun hujjatlari asosida tahlil qilish va jamoat xavfsizligiga ta’sirini baholashdan iborat.

Ommaviy tartibsizliklar deganda, odatda, olomonning jamoat tartibini qo‘pol ravishda buzuvchi, zo‘ravonlik, talonchilik, vayronagarlik, yong‘in chiqarish, mol mulkni yo‘q qilish, hokimiyat vakillariga qurolli qarshilik ko‘rsatish bilan kechadigan harakatlari tushuniladi. Bu hodisaning asosiy xususiyati shundaki, unda ko‘pchilik ishtirok etadi, harakatlar jamoaviy tus oladi va jamoat xavfsizligiga bevosita xavf tug‘diradi.

Ommaviy tartibsizliklarni tinch yig‘ilish, miting yoki namoyishdan farqlash muhim ahamiyatga ega. Fuqarolarning mitinglar, yig‘ilishlar va namoyishlar shaklida ijtimoiy faolligini qonunlarga muvofiq amalga oshirish huquqi Konstitutsiyada mustahkamlangan.¹⁰

¹⁰O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir, 2023 yil 30 aprelda referendumda qabul qilingan, 2023 yil 1 mayda kuchga kirgan). <https://lex.uz/uz/acts/-6445145>. Yig‘ilishlar, mitinglar va

Biroq bu huquq boshqa shaxslarning huquq va erkinliklariga, jamoat tartibi va xavfsizligiga zarar yetkazmaslik sharti bilan amalga oshiriladi. Tinch yig'ilish zo'ravonlik, qurol ishlatish yoki mulkka zarar yetkazish holatlari bilan birga kechganda, uning huquqiy mohiyati o'zgaradi va ommaviy tartibsizlik sifatida baholanishi mumkin.

Ilmiy adabiyotlarda ommaviy tartibsizliklarning bir nechta asosiy belgilari ajratib ko'rsatiladi. Birinchidan, harakatlarning ommaviyligi, ya'ni katta guruhdagi shaxslarning bir joyda va bir vaqtda ishtirok etishi. Ikkinchidan, harakatlarning jamoat tartibini buzishga yo'naltirilganligi. Uchinchidan, zo'ravonlik, qurolli qarshilik, mulkni vayron qilish yoki yoqib yuborish kabi og'ir oqibatli xatti harakatlarning mavjudligi. To'rtinchidan, vaziyatning tez rivojlanishi va nazoratdan chiqish xavfining yuqoriligi. Beshinchidan, olomon psixologiyasining kuchli ta'siri. Tartibsizliklar tashkilotchilik darajasiga qarab ham farqlanadi: ayrim hollarda ular spontan tarzda yuzaga keladi, boshqa hollarda esa muayyan guruhlar tomonidan oldindan rejalashtiriladi va axborot vositalari orqali olomon jalb qilinadi.

Ommaviy tartibsizliklar uchun jinoiy javobgarlik O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 244 moddasida nazarda tutilgan.¹¹ Moddada ommaviy tartibsizliklarga ochiq chaqirish, ularni tashkil etish hamda qurol bilan qo'rqitib yoki hokimiyat vakiliga qarshilik ko'rsatib ularda faol ishtirok etish alohida jinoyat tarkibi sifatida belgilangan. Sanksiyalar chaqiriqlar uchun jarimadan tortib, og'ir shakllari uchun uzoq muddatli ozodlikdan mahrum qilishgacha, eng og'ir hollarda esa o'n besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilishgacha bo'lgan jazoni o'z ichiga oladi.¹²

Muhim yangilik sifatida 2025 yil 27 martda qabul qilingan qonun bilan 244 moddaga qo'shimchalar kiritildi. Unga ko'ra ommaviy tartibsizliklar sodir etish maqsadida maxsus bilim va ko'nikmalarni egallash, shu jumladan qurol yarog' va portlovchi moddalar bilan muomala qilishni o'rgatuvchi o'quvlardan o'tish alohida javobgarlikka sabab bo'ladi, bunday faoliyatni moliyalashtirish ham jinoyat deb belgilandi. Shu bilan birga, shaxs o'quvdan o'tganligi haqida ixtiyoriy ravishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga xabar bersa va tergovga yordam ko'rsatsa, jinoiy javobgarlikdan ozod etilishi mumkin.¹³ Bu o'zgarishlar qonunchilikning jazolashdan ko'ra oldini olishga yo'naltirilganini ko'rsatadi.

namoyishlar huquqi haqida: <https://kun.uz/news/2023/05/02/yangi-konstitutsiya-10-ta-asosiy-o'zgarish>

¹¹O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, 244 modda (Ommaviy tartibsizliklar). Moddaga 2025 yil 27 martdagi O'RQ-1051 sonli Qonun bilan o'zgartirishlar kiritilgan. <https://advice.uz/uz/news/1942>

¹²Jazo choralari bo'yicha: Kun.uz, 2024 yil 11 dekabr, <https://kun.uz/news/2024/12/11/ommaviy-tartibsizliklar-tashkil-qilishga-tayyorgarlik-korganlik-uchun-jinoiy-javobgarlik-belgilanmoqda> ; Daryo.uz, <https://daryo.uz/VShDfn3j>

¹³O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 244 moddasining uchinchi, to'rtinchi va beshinchi qismlari (2025 yil 27 martdagi O'RQ-1051 sonli Qonun). <https://anhor.uz/uzl/news/ommaviy-tartibsizliklar-sodir-etish-maqsadida-oquvdan-otganlik-uchun-javobgarlik-belgilandi/> .

Jamoat tartibini saqlashda ichki ishlar organlarining faoliyati muhim o‘rin tutadi. Ichki ishlar organlari to‘g‘risidagi qonun politsiyaning asosiy vazifalari sifatida jamoat xavfsizligi va jamoat tartibini ta‘minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va ularga chek qo‘yishni belgilab, majburlov choralarini qo‘llash tartibini qat’iy chegaralaydi.¹⁴

Milliy gvardiya huquqiy maqomi jihatidan Qurolli Kuchlar qo‘shinlarining jamoat xavfsizligini ta‘minlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida huquqni muhofaza qilishga doir ayrim vazifalarga ega bo‘lgan maxsus turi hisoblanadi. 2017 yilda tashkil etilgan bu tuzilmaning maqomi 2020 yil 18 noyabrdagi O‘RQ-647 sonli Qonun bilan mustahkamlangan.¹⁵ Qonunga ko‘ra Milliy gvardiya jamoat tartibini, shu jumladan ommaviy tadbirlar, mitinglar, yig‘ilishlar va namoyishlar paytida saqlash, favqulodda holat, alohida davr va terrorchilikka qarshi operatsiyalar sharoitida huquqiy rejimni ta‘minlash kabi vazifalarni bajaradi. Qonun jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ommaviy tartibsizliklarni to‘xtatishda maxsus vositalarni, hokimiyat vakillariga nisbatan kuch ishlatish bilan bog‘liq ommaviy tartibsizliklarga chek qo‘yishda esa zirhli va suv bilan zarba beruvchi mashinalarni qo‘llash huquqini ham beradi, biroq ularni qo‘llash ogohlantirish, zaruriyat va mutanosiblik shartlariga bog‘langan.¹⁶

Jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlagan 2021 yil 29 noyabrdagi Prezident farmoniga muvofiq, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyat markazlari va Toshkent shahrida ommaviy tadbirlarni o‘tkazishda jamoat tartibini saqlashni tashkil etish bevosita Milliy gvardiya bo‘linmalari zimmasiga yuklatildi.¹⁷ Bu holat harbiy tuzilmaning ichki xavfsizlikdagi roli ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Vaziyat oddiy choralar bilan nazorat qilib bo‘lmaydigan darajaga yetganda favqulodda holat joriy etilishi mumkin. Bu masala hozirda Favqulodda holat to‘g‘risidagi Konstitutsiyaviy Qonun bilan tartibga solinadi. Qonunga ko‘ra favqulodda holat fuqarolar hayoti, sog‘lig‘i va xavfsizligiga, konstitutsiyaviy tuzumga yoki hududiy yaxlitlikka bevosita tahdid soladigan hamda favqulodda choralarsiz bartaraf etib bo‘lmaydigan hollarda joriy

¹⁴“Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, 2016 yil 16 sentabrdagi O‘RQ-407 son. <https://lex.uz/docs/-3027843>

¹⁵Milliy gvardiya 2017 yilda tashkil etilgan, huquqiy maqomi 2020 yilda alohida qonun bilan mustahkamlangan. https://uza.uz/ar/posts/milliy-gvardiyaga-ommaviy-tartibsizliklarga-chek-qoyish-boyicha-yangi-vazifa-yuklanmoqda_906987

¹⁶“O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi Qonun, 2020 yil 18 noyabrdagi O‘RQ-647 son, 3, 28, 30 va 31 moddalar (2026 yil 7 maydagi O‘RQ-1144 sonli Qonun bilan kiritilgan o‘zgartirishlar hisobga olingan holda). <https://lex.uz/uz/acts/-5128310>

¹⁷O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 29 noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-27 sonli Farmoni. <https://zamin.uz/uz/jamiyat/94139-zhamoat-tartibidagi-uubuzarliklarni-krib-chiish-vakolati-millij-gvardijaga-am-beriladi.html>

etiladi. Respublika bo'yicha favqulodda holat o'ttiz sutkadan, ayrim joylarda esa oltmish sutkadan oshmasligi, uzaytirish esa Parlament qo'shma majlisida tasdiqlanishi shart.¹⁸

Shuningdek, Ekstremizmga qarshi kurashish to'g'risidagi hamda Terrorizmga qarshi kurash to'g'risidagi qonunlar va Mudofaa to'g'risidagi qonun jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimining tarkibiy qismlari hisoblanadi.¹⁹²⁰ Bu hujjatlar ommaviy tartibsizliklarni uyushtirishga urinadigan ekstremistik guruhlariga qarshi kurashish va ichki barqarorlikka tahdid soluvchi omillarni oldindan aniqlash uchun huquqiy asos yaratadi.

Ommaviy tartibsizliklarning sabablari ko'p omilli bo'lib, ularni ijtimoiy iqtisodiy, siyosiy, axborot va psixologik guruhlariga ajratish mumkin. Ijtimoiy iqtisodiy omillar orasida ishsizlik, daromadlar o'rtasidagi katta tafovut, narxlarning keskin oshishi va aholining muayyan qatlamlarida norozilikning yig'ilib borishi alohida o'rin tutadi. Siyosiy va boshqaruv omillari ham muhim: mahalliy hokimiyat organlari faoliyatida ochiqlik yetilmasligi, fuqarolar murojaatlariga o'z vaqtida javob berilmasligi ishonchsizlik muhitini yuzaga keltiradi.

Zamonaviy sharoitda axborot omili ommaviy tartibsizliklarning kuchli katalizatorlaridan biriga aylangan. Ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali tasdiqlanmagan yoki ataylab buzib ko'rsatilgan ma'lumotlar bir necha soat ichida minglab odamlarga yetib boradi. Shu bilan birga, dezinformatsiyaning aniq sabab sifatidagi ulushini baholashda ehtiyotkorlik zarur, chunki tadqiqotlarda ijtimoiy tengsizlik va o'z joyidagi norozilik kabi omillar ham ko'rsatib o'tiladi. Tashqi omillar, gibrid tahdidlar doirasida ichki barqarorlikni buzishga qaratilgan axborot va tashkiliy ta'sirlar ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Psixologik jihatdan olomon ichida shaxsning javobgarlik hissi susayadi va guruh bosimi ostida u yakka holda qilmaydigan harakatlarni sodir etishi mumkin.

Ommaviy tartibsizliklar odatda bosqichma bosqich rivojlanadi. Birinchi bosqichda jamiyatda norozilik kayfiyati yig'iladi, ammo ochiq harakatlar kuzatilmaydi va bu bosqichda profilaktika eng samarali hisoblanadi. Ikkinchi bosqichda muayyan voqea yig'ilgan

¹⁸O'zbekiston Respublikasining "Favqulodda holat to'g'risida"gi Konstitutsiyaviy Qonuni (Qonunchilik palatasi 2021 yil 24 iyulda qabul qilgan, Senat 2021 yil 19 noyabrda ma'qullagan). <https://lex.uz/uz/docs/-5774840> . Muddatlar bo'yicha: <https://yuz.uz/uz/news/favqulodda-holat-togrisidagi-ozbekiston-respublikasi-konstitutsiyaviy-qonuni-muhokama-qilindi>

¹⁹"Ekstremizmga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun, 2018 yil 30 iyuldagi O'RQ-489 son. https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi/ekstremizmga_qarshi_kurashish_materiallar_olib_ta_shlanadi_tashkilotlar_qora_ruyhatga_kiritiladi . Qonunga 2026 yil avgustda Senat ma'qullagan o'zgartirishlar: <https://kun.uz/news/2026/08/13/ekstremizm-tarifiga-aniqlik-kiritiladi-va-jazo-qayta-korib-chiqiladi> (kuchga kirganligini tekshirish lozim).

²⁰"Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni (2000 yil). <https://lex.uz/acts/-29526>

²¹"Mudofaa to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni (yangi tahrir, 2001 yil 11 may). <https://lex.uz/acts/-23629>

noroziliklarni ochiq harakatlarga aylantiradi va olomon tez shakllanadi. Uchinchi bosqichda provokatorlar paydo bo'lishi, talablarning keskinlashuvi, mulkka zarar yetkazish va hokimiyat vakillariga qarshilik ko'rsatish hollari kuzatiladi. To'rtinchi bosqichda zo'ravonlik ko'lamini kengayadi va muhim obyektlarga hujum xavfi ortadi. Beshinchi bosqichda tartib tiklanadi, jabrlanganlarga yordam ko'rsatiladi, tergov o'tkaziladi va tartibsizliklarning sabablari o'rganiladi.

Mintaqamizda 2022 yil yanvar oyida Qozog'istonda yuz bergan voqealar tinch norozilik harakatlari qisqa vaqt ichida zo'ravonlik va ommaviy tartibsizliklarga aylanishi mumkinligini ko'rsatdi. Mamlakatda favqulodda holat joriy qilindi, jamoat tartibini tiklash uchun kuch tuzilmalari jalb etildi, Jamoaviy xavfsizlik shartnomasi tashkiloti tinchlikparvar kuchlari 2022 yil 6 yanvardan 19 yanvargacha mamlakatda bo'ldi.²² Bu hodisa kuch tuzilmalarining o'zaro hamkorligi, strategik obyektlarni himoya qilish va axborot xavfsizligi masalalarining ahamiyatini ko'rsatdi.

O'zbekiston Respublikasida 2022 yil iyul oyida Qoraqalpog'iston Respublikasida yuz bergan voqealar ham jamoat xavfsizligi masalasining dolzarbligini ko'rsatdi. Prezidentning 2022 yil 2 iyuldagi farmoniga muvofiq fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash, ularning huquq va erkinliklarini himoya qilish, qonuniylik va huquq tartibotni tiklash maqsadida Qoraqalpog'iston hududida 2022 yil 3 iyuldan 2 avgustgacha favqulodda holat joriy etildi, komendantlik soati va komendatura tashkil etildi.²³ Favqulodda holat davrida ichki ishlar organlari, Milliy gvardiya va boshqa tuzilmalar bilan birga Mudofaa vazirligining kuch va vositalari ham qo'shimcha jalb etildi.²⁴ Keyinchalik vaziyat barqarorlashgani sababli rejim yumshatildi.

Buyuk Britaniyada 2024 yil yozida Sautport hodisasidan keyin yigirma to'qqiztaga yaqin namoyish va tartibsizliklar yigirma yettita shahar va qasabada sodir bo'lib, ular mamlakatda 2011 yildan beri eng yirik tartibsizliklar sifatida baholandi.²⁵ Bu misol noto'g'ri

²²CSTO tinchlikparvar kuchlari 2022 yil 6 yanvardan 19 yanvargacha Qozog'istonda bo'lgan; mamlakat bo'ylab favqulodda holat 2022 yil 19 yanvarga qadar e'lon qilingan. Anadolu Agency, 2022 yil 6 yanvar, <https://aa.com.tr/en/world/collective-security-treaty-organization-deploys-peacekeeping-forces-in-kazakhstan/2466511> ; RUDN International Relations jurnali, <https://journals.rudn.ru/international-relations/article/view/35170>

²³O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 iyuldagi “Qoraqalpog'iston Respublikasi hududida favqulodda holat joriy etish to'g'risida”gi PF-164 sonli Farmoni. <https://president.uz/oz/lists/view/5306>

²⁴Favqulodda holat davrida Mudofaa vazirligi kuch va vositalari qo'shimcha jalb etilgan: <https://zamin.uz/uz/jamiyat/102687-oraalpoistonga-zbekiston-mudofaa-vazirligi-kuch-va-vositalari-zhalb-jetiladi.html>

²⁵Buyuk Britaniyadagi 2024 yil yozidagi tartibsizliklar: Queen Mary University of London huquqiy blogi, <https://www.qmul.ac.uk/lac/our-legal-blog/blogs/uk-far-right-protests-2024-a-dangerous-blend-of-misinformation-technology-and-extremism.html> . Dezinformatsiyaning aniq roli haqida

axborotning tez tarqalishi va tartibsizliklar o‘rtasidagi bog‘liqlik haqidagi munozaralarni kuchaytirdi.

Xalqaro huquqda yig‘ilishlar erkinligi insonning asosiy huquqlaridan biri sifatida tan olingan, ammo unga cheklovlar qonunda nazarda tutilgan, demokratik jamiyatda zarur bo‘lgan va jamoat xavfsizligi hamda tartibni, boshqalarning huquqlarini himoya qilish maqsadida joriy etilishi mumkin. Kuch ishlatish esa oxirgi chora sifatida, zarurat va mutanosiblik asosida, avval ogohlantirish berilgan holda qo‘llanishi lozim.²⁶ O‘zbekiston qonunchiligi, jumladan Milliy gvardiya to‘g‘risidagi qonun ham bu tamoyillarni o‘z ichiga olgan.

Qiyosiy nuqtai nazardan ko‘pgina davlatlarning, jumladan Rossiya Federatsiyasi va Qozog‘iston Respublikasining jinoyat qonunchiligida ham ommaviy tartibsizliklar alohida jinoyat tarkibi sifatida belgilangan.²⁷ Shu bilan birga, har bir davlat o‘z milliy xususiyatlaridan kelib chiqib, javobgarlik darajasi va kuch ishlatish tartibini belgilaydi. Asosiy vazifa jamiyat xavfsizligini qat’iyat bilan himoya qilish bilan birga fuqarolarning tinch yig‘ilish huquqini hurmat qilish orasidagi muvozanatni saqlashdan iborat.

Ommaviy tartibsizliklar jamoat xavfsizligiga bir necha yo‘nalishda salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Birinchi navbatda bu inson hayoti va sog‘lig‘iga bevosita tahdid. Tartibsizliklar paytida tinch aholi, huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari va harbiy xizmatchilar jabrlanishi mumkin, olomon ichida vaziyat nazoratdan chiqqanda qurbonlar sonini oldindan bashorat qilish qiyin bo‘ladi.

Ikkinchidan, ular iqtisodiy xavfsizlikka zarar yetkazadi: savdo markazlari, transport infratuzilmasi, aloqa tarmoqlari va ishlab chiqarish obyektlarining vayron qilinishi katta moddiy yo‘qotishlarga, investitsion muhitning yomonlashuviga va mamlakat xalqaro obro‘sining pasayishiga olib keladi. Uchinchidan, ommaviy tartibsizliklar ijtimoiy hamjihatlikka putur yetkazadi, ayniqsa millatlararo yoki konfessiyalararo nizolar bilan birga kechganda jamiyatni bo‘lib tashlaydi va uzoq muddatli ziddiyatlar manbaiga aylanadi.

To‘rtinchidan, tartibsizliklar davlat boshqaruvi va milliy xavfsizlik tizimiga jiddiy bosim o‘tkazadi. Muhim davlat obyektlariga hujum xavfi, harbiy va maxsus tuzilmalarni favqulodda tarzda safarbar qilish zarurati davlatning boshqa yo‘nalishlardagi vazifalarini bajarishiga ham ta’sir qiladi. Beshinchidan, ular ekstremistik va terroristik guruhlar uchun qulay muhit yaratadi: qurol va maxsus vositalarni qo‘lga kiritish, aholini radikallashtirish xavfi ortadi. Shu sababli ommaviy tartibsizliklarga qarshi kurash ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashdan ajratilmagan holda olib borilishi lozim.

bahslar mavjudligi: HMICFRS hisoboti haqidagi sharh, <https://spectator.com/article/the-states-southport-narrative-is-crumbling/>

²⁶Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt, 21 modda (tinch yig‘ilishlar huquqi). Huquqni muhofaza qilish xodimlarining kuch va o‘qotar qurol ishlatishi bo‘yicha BMT Asosiy tamoyillari, 1990 yil.

²⁷Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksi, 212 modda; Qozog‘iston Respublikasi Jinoyat kodeksi

Jamoat tartibini saqlash asosan ichki ishlar organlari va Milliy gvardiya zimmasidagi vazifa hisoblanadi, biroq Qurolli Kuchlar milliy xavfsizlik tizimining tarkibiy qismi sifatida muayyan hollarda qonunda belgilangan tartibda jalb etilishi mumkin. Mudofaa to'g'risidagi qonunchilikka ko'ra Qurolli Kuchlarning asosiy vazifasi tashqi tahdidlardan mamlakatni himoya qilish bo'lib, ularni o'ziga bevosita taalluqli bo'lmagan vazifalarga jalb etish masalasi Prezident vakolatiga kiradi va bu istisno tariqasida, favqulodda holat yoki boshqa og'ir sharoitlarda amalga oshiriladi.²⁸

Harbiy xizmatchilar jamoat xavfsizligini ta'minlashda ishtirok etganda qonuniylik, inson huquqlari va erkinliklariga hurmat, kuch ishlatishda mutanosiblik va zaruriyat, tinch aholini himoya qilishni ustuvor qo'yish tamoyillariga qat'iy rioya qilishlari lozim. Milliy gvardiya to'g'risidagi qonunda kuch, maxsus vositalar va o'qotar qurol qo'llashdan oldin ogohlantirish berish, homilador ayollar, nogironlik belgilari ko'rinib turgan shaxslar va voyaga yetmaganlarga nisbatan cheklovlar, har bir holat haqida prokurorga xabar berish kabi kafolatlar belgilangan. Bunday vazifalarga tayyorlash maxsus o'quv va amaliy tayyorgarlikni, shuningdek huquqiy bilimlarni, olomon bilan muloqot madaniyatini va stress sharoitida qaror qabul qilish qobiliyatini talab qiladi.

Kuch tuzilmalarining o'zaro hamkorligi ham alohida ahamiyatga ega. Vaziyat paytida ichki ishlar organlari, Milliy gvardiya, Davlat xavfsizlik xizmati, Favqulodda vaziyatlar vazirligi va zarur bo'lsa mudofaa tuzilmalari yagona rahbarlik ostida, aniq vakolat taqsimoti asosida harakat qilishi kerak. Qoraqalpog'istondagi favqulodda holat tajribasi komendatura orqali kuchlar va vositalarning yagona boshqaruvi muhimligini ko'rsatdi.

Ommaviy tartibsizliklarni bartaraf etishdan ko'ra ularning oldini olish ancha samarali yo'l hisoblanadi. Birinchi yo'nalish ijtimoiy muammolarni o'z vaqtida aniqlash va hal qilishdir: aholi murojaatlarini ko'rib chiqish mexanizmlari ochiq va samarali bo'lishi, mahalliy hokimiyat organlari fuqarolar bilan muntazam muloqot olib borishi kerak. Ikkinchi yo'nalish axborot makonida faol va ochiq siyosat yuritish: muhim voqealar haqida aholiga tez va ishonchli ma'lumot berish, mish mishlarga vaqtida javob qaytarish, aholining, ayniqsa yoshlarning media savodxonligini oshirish.

Uchinchi yo'nalish monitoring va erta ogohlantirish tizimini rivojlantirish: jamoat kayfiyatini o'rganish, xavf omillarini tahlil qilish, potensial nizoli hududlarni aniqlash va ularda profilaktik ishlarni olib borish. Bunda zamonaviy texnologiyalardan qonun doirasida va shaxsiy hayot daxlsizligini hurmat qilgan holda foydalanish mumkin. To'rtinchi yo'nalish huquqiy madaniyatni oshirish va yoshlar bilan ishlash. Beshinchi yo'nalish kuch tuzilmalarining tayyorgarligi va tezkor harakat qobiliyatini oshirish, shu bilan birga kuch ishlatish ustidan prokuratura va jamoatchilik nazoratini ta'minlashdir.

Tahlil jarayonida bir qator dolzarb masalalar aniqlandi. Avvalo, ommaviy tartibsizliklar tushunchasi va uning tinch norozilik harakatlaridan farqlovchi belgilari amaliyotda bir xil tushunilishini ta'minlash zarur. Ikkinchidan, kuch tuzilmalarining o'zaro hamkorligini

²⁸“Mudofaa to'g'risida”gi Qonun. <https://lex.uz/acts/-23629>

mustahkamlash, vakolatlarni aniq taqsimlash va qo‘shma harakat algoritmlarini ishlab chiqish lozim. Uchinchi, harbiy va huquqni muhofaza qilish tizimidagi kadrlar uchun olomon psixologiyasi, muzokara olib borish va inson huquqlarini hurmat qilgan holda kuch ishlatish bo‘yicha o‘quv dasturlarini kengaytirish kerak. To‘rtinchi, dezinformatsiyaga qarshi kurash va tezkor kommunikatsiya mexanizmlarini takomillashtirish talab etiladi. Beshinchi, harbiy ta’lim muassasalari va amaliyotchilar o‘rtasida hamkorlikda ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish zarur.

Takliflar orasida eng muhimlaridan biri ommaviy tadbirlarni tashkil etish va o‘tkazish tartibini aholiga tushunarli va oldindan ma’lum qilishdir. Fuqarolar tinch yig‘ilish huquqidan qanday foydalanishi, qaysi hollarda talab qilinadigan tartibga rioya etilishi va qanday harakatlar noqonuniy hisoblanishi haqida ochiq tushuntirish ishlari olib borilsa, tartibsizliklarga olib keluvchi noaniqliklar kamayadi. Shuningdek, tinch norozilik bildirayotgan shaxslar bilan provokatsion maqsadda harakat qilayotgan guruhlarini ajrata oladigan, kuch ishlatishni faqat zarur bo‘lgan doirada qo‘llaydigan tayyorgarlik tizimini shakllantirish muhimdir.

Harbiy ta’lim nuqtai nazaridan yana bir yo‘nalish kuch tuzilmalari o‘rtasida qo‘shma o‘quvlar va tahliliy mashg‘ulotlar o‘tkazishdir. Bunday mashg‘ulotlarda ommaviy tartibsizliklar bosqichlari, aloqa va axborot almashinuvi, tibbiy yordam ko‘rsatish, jabrlanganlarni evakuatsiya qilish va muhim obyektlarni himoya qilish masalalari amaliy ishlab chiqilishi lozim. Ilgari yuz bergan voqealardan olingan saboqlarni tizimli ravishda o‘rganish va ularni o‘quv jarayoniga kiritish kelgusida xatolarning takrorlanmasligiga xizmat qiladi.

XULOSA

Ommaviy tartibsizliklar jamoat xavfsizligiga bevosita va og‘ir tahdid soluvchi murakkab ijtimoiy huquqiy hodisadir. Ular inson hayoti va sog‘lig‘iga xavf tug‘diradi, iqtisodiy zarar yetkazadi, ijtimoiy hamjihatlikni susaytiradi hamda davlat boshqaruvi va milliy xavfsizlik tizimiga bosim o‘tkazadi. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bu hodisaga qarshi kurash uchun yetarli huquqiy asos yaratgan: Konstitutsiya, Jinoyat kodeksining 244 moddasi, Favqulodda holat to‘g‘risidagi Konstitutsiyaviy Qonun, Milliy gvardiya to‘g‘risidagi hamda boshqa qonunlar bu tizimning asosini tashkil etadi.

Harbiy xizmatchilar va kuch tuzilmalari xodimlari jamoat xavfsizligini ta’minlashda qonuniylik, inson huquqlarini hurmat qilish, kuch ishlatishda mutanosiblik va tinch aholini himoya qilish tamoyillariga qat’iy amal qilishi shart. Tizimli profilaktika, kuch tuzilmalarining kelishilgan harakati, malakali kadrlar tayyorlash va ilmiy asoslangan yondashuv ommaviy tartibsizliklarning oldini olish va mamlakat barqarorligini ta’minlashning asosiy kafolati hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, yangi tahrir, 2023 yil.
2. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, 244 modda, amaldagi tahrir.
3. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy Qonuni “Favqulodda holat to‘g‘risida”.
4. “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi Qonun, 2020 yil 18 noyabr, O‘RQ-647.
5. “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonun, 2016 yil 16 sentabr, O‘RQ-407.
6. “Ekstremizmga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun, 2018 yil 30 iyul, O‘RQ-489.
7. “Terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risida”gi va “Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonunlar.
8. Prezidentning 2021 yil 29 noyabrdagi PF-27 sonli va 2022 yil 2 iyuldagi PF-164 sonli Farmonlari.
9. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt; BMT Asosiy tamoyillari, 1990 yil.